

ganization. Such strategy proved to be effective and the party demonstrated high electoral popularity, being represented in federal and several land parliaments. It is highlighted that the party, typically for the far right in any country, could not maintain this success and very soon became a victim of internal conflicts. The membership rates dropped, the financial situation worsened and the party lost all representation it had in political institutions.

Decrease of popularity of The National Democratic Party of Germany marked the end of second stage of far right development in Germany. In the 1970-80s, the party demonstrated very low electoral results and had numerous internal problems. Such period lasted until mid-80s when the party regained its popularity and the third stage of far right development has begun. Its main peculiarity and difference from the previous two laid in emergence of real competition among the parties of this group. At first, two other parties – The German People’s Union and The Republicans – have been created and, much later, in 2013 – the most popular contemporary far right political party in Germany – The Alternative for Germany – has emerged.

Additionally, much attention is given to the electoral results and ideology of The National Democratic Party of Germany. The number of gained votes both on federal and regional level is summarized in a table and analyzed in detail. Development of ideas and principles of the party is presented through broad discussion of party documents, published and made public in different years. In particular, the most recent program, titled “Work. Family. Motherland” is focused on the immigration issue and multiculturalism, proposed reforms in economy and social policy, foreign affairs and EU relations.

**Key words:** ideology, political parties, far right political parties, Germany, National Democratic Party of Germany.

УДК 321.7

**Н. А. ГЕРБУТ**

## **ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ**

*Аналізується представницька демократія в аспекті політичної репрезентації групових інтересів. Встановлено, що для ефективного представництва інтересів жінок в парламенті необхідно розглядати жінок як гомогенну соціальну групу. Визнання існування загальних політичних інтересів жінок актуалізує питання пропорційного представництва жінок і чоловіків в парла-*

---

© ГЕРБУТ Надія Анатоліївна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури

ментах. Досягнення гендерної рівності вимагає усунення бар'єрів, що перешкоджають жінкам мати доступ до ухвалення політичних рішень.

**Ключові слова:** представницька демократія, групові інтереси, інтереси жінок, гендерна рівність.

#### **Гербул Н. А. Гендерное равенство в контексте представительной демократии**

*Анализируется представительная демократия в аспекте политической групповых интересов. Установлено, что для эффективного представительства интересов женщин в парламенте необходимо рассматривать женщин как однородную социальную группу. Признание существования общих политических интересов женщин актуализирует вопрос пропорционального представительства женщин и мужчин в парламентах. Достижение гендерного равенства требует устранения барьеров, которые препятствуют женщинам иметь доступ до принятия политических решений.*

**Ключевые слова:** представительная демократия, групповые интересы, интересы женщин, гендерное равенство.

#### **Herbut Nadiia. Gender equality in the context of representative democracy**

*The article gives an analysis of representative democracy in the aspect of political group interests. It was found that the effective representation of women's interests in parliament necessary to treat women as a homogeneous social group. The recognition of the existence of common political interests of women highlights the issue of proportional representation of women and men in parliament. Achieving gender equality requires the removal of barriers that prevent women from access to political decision-making.*

**Key words:** representative democracy, group interests, the interests of women, gender equality.

Одна з головних ідей ліберальної концепції демократії полягає у тому, що кожний індивідуум наділений від народження природними правами, зокрема правом на свободу і рівність. Так історично склалося, що під індивідуумом представники лібералізму, як правило, розуміли тільки чоловіка.

Хоча сучасні формулювання ідей щодо прав людини, зокрема і щодо права на участь у процедурах прийняття політичних рішень, передбачають рівні можливості для обох статей, на практиці є очевидним, що жінки суттєво недопредставлені в парламентах<sup>1</sup>.

Однією з головних ознак демократичного режиму вважають ефективну політичну участь громадян у суспільному житті, а також їхню рівність у процесі ухвалення рішень.

У Рекомендації Rec 2003 (3) Комітету Міністрів Ради Європи «Про збалансоване представництво жінок і чоловіків у процесі ухвалення політичних і суспільних рішень» сказано, що «збалансована участь жінок і чоловіків у прийнятті політичних і суспільних рішень є питанням використання прав людини у повному обсязі і питанням соціальної справедливості, а також необхідною умовою оптимального функціонування демократичного суспільства»<sup>2</sup>.

Оскільки пряме правління народу державними справами забезпечити практично неможливо, народ здійснює свою волю через представників, яких обирає за допомогою законодавчо закріпленої процедури виборів. Обравши парламент, народ, опосередковано, через своїх представників (депутатів) стає автором законодавчих актів, що визначають суспільно-політичні норми життя суспільства<sup>3</sup>.

Головна проблема представницької демократії пов'язана із забезпеченням репрезентативності політичного вибору, тобто створенням умов, за якими вибір делегатів відповідав би настроям та інтересам населення<sup>4</sup>.

Відповідно до теорії наслідування, яка була перенесена у політичну науку з естетики, політична репрезентація полягає у тому, що погляди обраних представників повинні бути повністю схожі з поглядами самих виборців. Саме так визначали політичну репрезентацію антифедералісти, коли вели дебати щодо американської конституції. Федералісти не були задоволені егалітаристським підтекстом концепції репрезентації, яку відстоювали їхні опоненти і намагалися довести, що відмова від принципу тотожності між представником і тих, кого він представляє не означає повернення до аристократичних порядків.

Дж. Медісон, четвертий президент США і один з ключових авторів Конституції США, стверджував, що одна з головних цілей політичної репрезентації – це обрання найкращих і найрозумніших кандидатів для виконання відповідальної місії представників народу. Він зробив висновок, що оскільки від представників завжди очікують більше політичної мудрості, ніж від виборців, то вони навіть повинні відрізнятись від них ступенем своєї компетентності.

Двадцятирічна дискусія федералістів та антифедералістів щодо теорії наслідування як основи політичної репрезентації була підір-

вана критикою Ж.-Ж. Руссо, який був прихильником прямої демократії і заперечував будь-які форми представницької демократії<sup>5</sup>.

Розкритикувавши у своєму листі до брістольських виборців (1774 р.) принцип наслідування, Е. Берк перший сформулював теорію заміщення (яка також була запозичена з естетики) і поклав її в основу теорії політичної репрезентації. Як твір мистецтва є автономним (естетично) по відношенню до того, що він репрезентує, так і обраний представник повинен бути незалежним по відношенню до свого електорату. За Берком, погляди виборців повинні враховуватися їхніми представниками в процесі прийняття політичних рішень, але не визначати ці рішення.

Ф. Анкерсміт зазначає, що різниця між репрезентацією та репрезентом не обов'язково є ознакою конфлікту, спотворення або неправильності. Якщо прийняти теорію Е. Берка, де він визначає політичну репрезентацію як заміщення, то стає очевидним, що невід'ємною частиною політичної репрезентації є різниця (естетична) між електоратом та його представниками. При цьому, як стверджує Ф. Анкерсміт, досить проблематично, зокрема для виборців, провести межу між невірною репрезентацією та розривом, який притаманний будь-якому представництву. Він робить висновок, що чим більш зрілим є електорат, тим легше йому розібратися, наскільки успішно виконують свої функції обрані представники<sup>6</sup>.

Зробивши ретроспективний аналіз процесів становлення демократії в західних країнах, Ф. Анкерсміт констатує, що «є всі причини, щоб віддати належне представницькій демократії як найбільш успішному й інтелектуальному політичному інструменту в історії людства. Здатність цієї системи до визначення найбільш нагальних політичних проблем, до знаходження їхнього творчого вирішення, до забезпечення продуктивної співпраці держави і громадянського суспільства не має собі рівних»<sup>7</sup>.

Один з найвідоміших представників британської школи утилітаризму ХІХ ст. Дж. С. Мілль вважав, що теоретично найкращою формою правління є та, яка базується на праві усіх людей брати участь в управлінні. В той же час, розуміючи неможливість залучення усіх громадян до управлінських функцій, С. Мілль також констатував, що «ідеальним типом форми правління може бути тільки представницький»<sup>8</sup>.

Державна практика свідчить, що спроба здійснення прямого народовладдя спостерігається, як правило, в рамках малих державних утворень (наприклад, в деяких швейцарських кантонах)<sup>9</sup>.

Сучасна демократія, як зазначає Ю. Р. Шведа, може існувати тільки як представницька демократія. «Представництво народу, що є джерелом політичної влади, здійснюється тільки завдяки виборам представників... Депутат, який балатується та обирається, репрезентує у парламенті разом з іншими депутатами сам народ... тому в демократичному парламенті важливо... поєднати інтереси різних суспільних та політичних сил»<sup>10</sup>.

Великий вплив на зміну поглядів щодо політичного представництва мала теорія консоціальної демократії А. Лейпхарта, в якій суспільство розглядається як багатоскладове, розділене на сегменти за різними ознаками (релігійними, мовними тощо). А. Лейпхарт запропонував основні риси консоціальної демократії:

- 1) участь представників усіх груп в управлінні країною;
- 2) високий рівень автономії для кожної з цих груп;
- 3) пропорційність – відповідний рівень представництва у владі в залежності від розміру групи;

4) наявність у меншини права вето<sup>11</sup>. Причому необхідно зазначити, що жінок А. Лейпхарт визначав як меншину (в політичному, а не кількісному сенсі) і пов'язував рівень демократії з рівнем представництва жінок у легіслатурах<sup>12</sup>.

Система, в якій різні групи представлені у відповідності до їх кількості у суспільстві, може бути створена в результаті статистичного представництва, як його визначив Д. Хелд. Щоб забезпечити даний вид представництва, необхідно застосовувати такі виборчі правила, які дозволяють обирати серед тих, хто представляє ключові соціальні категорії, до яких відносяться і «гендер», і «раса».

Згідно Дж. Бйоркман, представництво ділиться на описове (descriptive) та незалежне або субстантивне (substantive). Описове представництво означає, що представник має одну або декілька основних характеристик, притаманних тим громадянам, яких він репрезентує. Під субстантивним представництвом розуміють ситуацію, коли хтось – не залежно від своїх фізичних та інших характеристик – служить інтересам тієї громади, яку він або вона представляє<sup>13</sup>.

В основу дескриптивного представництва жінок покладений принцип: жінок повинні представляти тільки жінки. У емпіричних дослідженнях дескриптивної гендерної репрезентації першочерговою метою є визначення усіх можливих шляхів доступу жінок до владних структур. Дослідники визначають три основні групи факторів, що впливають на представленість жінок у політичних органах: інституційні фактори (виборчі правила, процедури відбору кандидатів тощо); структурні фактори, що сприяють збільшенню кількості жінок-кандидатів (наприклад, збільшення кількості працюючих жінок, або отримання жінками якісної освіти); фактори, що пов'язані з культурою та менталітетом даного суспільства (переконання щодо рівності, жіночого лідерства тощо).

Дослідження субстантивної репрезентації жінок передбачає знаходження відповіді на питання, чи спроможні обрані у владні структури жінки-політики ефективно відстоювати інтереси усіх інших жінок і, взагалі, чи мають жінки інші політичні цілі, що відмінні від цілей чоловіків<sup>14</sup>.

Розглянувши різні види представництва, М. Діаз робить висновок, що різниця між моделями представницьких органів влади залежить від того, хто повинен бути представлений та що потрібно представляти. Перед веденням дискусій щодо значення присутності жінок у парламенті важливо з'ясувати, які позиції щодо репрезентації прийняті в даній політичній системі. Дослідниця виділяє три типи інтересів – індивідуальні, групові та загальні.

З огляду на позиції есенціалізму та групового підходу, суть якого полягає у представництві інтересів окремих груп, можна припустити існування специфічних інтересів, які притаманні усім жінкам, що розглядаються як група<sup>15</sup>.

У 1980-х роках питання інтересів жінок активно дискутувалося у наукових колах. В. Сапіро констатувала, що домашня робота, пов'язана з народженням та вихованням, заважає жінкам займати соціально-економічні позиції, що у свою чергу генерує специфічні інтереси, які повинні бути представлені на політичному рівні. І. Даймонд і Н. Хатсок не погоджувалися з Сапіро, що інтереси жінок є тільки наслідком домашніх обов'язків, а запропонували розглядати їх у більш ширшому контексті – гендерного розділення роботи. А. Джонасдоттір узгодила ці дві точки зору, визначивши

інтереси жінок як ті, що породжуються гендерною реальністю, яка головним чином співпадає з гендерним розділенням праці, але містить в собі й інші гендерні відмінності щодо інтересів. Дослідниця зазначала, що для жінок важливо брати участь у прийнятті рішень, тобто мати можливість впливати на процес вибору, а не на наслідки вибору.

З 1990-х років теоретики, що займалися проблематикою представництва інтересів соціальних груп, також замислилися над питанням визначення жіночих інтересів. Е. Філліпс, яка відкидала концепцію існування універсальних інтересів у жінок, акцентувала увагу на тому, що жінки мають конкретний життєвий досвід, що продукує гендерні інтереси, які мають бути репрезентовані.

А. Янг пов'язує представництво жінок із соціальними перспективами, які інтерпретуються, як і в кожній соціальній групі, в межах свого соціально-структурного положення. Вона пояснює свою точку зору тим, що соціальні групи будуються навколо відмінностей (наприклад, за статтю, расою, національністю, релігією), тому вони не можуть визначатися через загальні інтереси. На думку А. Янг, жінки не повинні бути репрезентовані як група, що має якісь інтереси і думки – мають бути представлені перспективи соціальної групи, що випливають із її позицій в суспільстві.

Дослідниця також не погоджується з ідеями узагальнення функцій представництва і зазначає, що коли в суспільстві одні групи привілейовані, а інші пригнічені, то вимоги до громадян відкинути свої особисті якості і життєвий досвід заради прийняття загальної точки зору буде призводити лише до підвищення домінування привілейованих груп<sup>16</sup>.

Сучасні дослідники намагаються вирішити це протиріччя (необхідність розглядати жінок як гомогенну групу при наявності у них ще й індивідуальних інтересів) через концептуалізацію інтересів жінок як змінного процесу. По-перше, жіноча ідентичність множинна, оскільки виражається не лише через гендер, але й через етнічну приналежність, расову, соціальну тощо. По-друге, жінки можуть поділяти загальні інтереси, незалежно від своїх індивідуальних характеристик. По-третє, наявність соціоісторичних моделей маргіналізації жінок означає те, що інтереси чоловіків відомі суспільству, у той же час інтереси жінок як групи та індивідуальний досвід не мають політичної ваги.

Підхід, що розглядає загальні інтереси як ті, що автоматично продукуються індивідуальністю, дає змогу уникнути есенціалістської пастки – твердження, що індивіди не можуть представляти інтереси всієї групи.

Зв'язок між дескриптивним і субстантивним представництвом, як стверджують С. Франсешет і Дж. Піскопо, не вимагає повної схожості представника з групою, щоб виражати її інтереси: питання, що артикулюються представниками і які стосуються різних груп жінок, будуть почуті загальною групою жінок<sup>17</sup>.

Надання специфічних прав щодо представництва групових інтересів часто розглядають як реакцію на певні бар'єри, що існують в політичному процесі й унеможливають репрезентування точок зору та інтересів певних груп.

Тим групам, які систематично перебувають у стані маргіналізації та недопредставленості, необхідно надавати спеціальні права, зокрема застосовувати квоти як механізм підвищення представництва жінок у легіслатурах<sup>18</sup>.

І. Чикалова стверджує, що вагомим аргументом на підтримку пропорційного представництва жінок в органах влади є наявність жіночих політичних пріоритетів, що будуть впливати на вирішення таких питань, які пов'язані з екологією, охороною здоров'я, піклуванням про дітей тощо. Як зазначає дослідниця, емпіричним шляхом було доведено (на досвіді північноєвропейських та скандинавських країн), що жіноче представництво починає впливати на ухвалення політичних рішень, коли воно досягає, принаймні, 15 %<sup>19</sup>.

Комісія ООН 1990 р. визначила критичний поріг, а саме – 30%, який є мінімальним для обрання або призначення жінок на керівні посади.

Такий самий відсоток (30%) необхідного мінімального представництва жінок був визначений на Спеціальній конференції «До партнерства чоловіків і жінок у політиці», яка відбулася у 1997 р. в Нью-Делі, та на інших форумах.

Тридцятивідсоткове представництво однієї статі («критична маса») – це визнаний світовою практикою рівень співвідношення, що дає змогу долати гендерну асиметрію та впливати на формування і ухвалення рішень, зокрема у парламенті<sup>20</sup>.



У рекомендаціях ООН, що ґрунтуються на науковому аналізі світових гендерних процесів, робиться наступний висновок щодо рівня представництва жінок у законодавчих органах влади: якщо в парламенті кількість жінок менша за 20%, то в ньому не вирішуються на необхідному рівні питання дитинства і материнства, а якщо жінки не становлять 40% складу парламенту, то соціальні питання лишаються поза його увагою<sup>21</sup>.

Рівноправна участь жінок в процесах прийняття політичних рішень сприяє врахуванню однаковою мірою інтересів та потреб, як чоловіків, так і жінок. ПАРЄ зазначає, що відсутність рівного представництва жінок і чоловіків у розробці рішень щодо політичних та суспільно важливих питань складає загрозу для легітимності демократії та є порушенням прав людини<sup>22</sup>.

Законодавчі акти України не містять дискримінаційних норм і обмежень щодо участі жінок і чоловіків у політичному житті країни.

Парламентські вибори в Україні (на відміну від місцевих) не передбачають застосування гендерних квот. Хоча формально виборче законодавство декларує рівність статей у виборчому процесі і не містить жодних дискримінаційних обмежень щодо них, Верховна Рада України 8-го скликання має у своєму складі лише 11,85% жінок. Причому це найбільший показник серед усіх попередніх скликань парламенту.

Отже, проблема паритетного представництва в українському законодавчому органі полягає не у відсутності юридичних прав, а в недосконалості (або відсутності) механізмів забезпечення такого представництва.

Євроінтеграційний курс України, який передбачає розвиток демократії, актуалізує питання рівноправного з чоловіками доступу жінок до прийняття політичних рішень. Подолання гендерної розбалансованості парламенту можливо насамперед через впровадження обов'язкового гендерного квотування для політичних партій, що не суперечить принципам представницької демократії.

1. Diaz M. M. Representing Women?: Female Legislators in West European Parliaments. Essex: University of Essex Print Centre, 2005. С. 13. 2. *Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи / за ред. Ю. Ключковського. Київ: Логос ., 2009.*

С. 486. **3.** *Кислий П., Вайз Ч.* Становлення парламентаризму в Україні: На тлі світового досвіду. Київ: Абрис, 2000. С. 77. **4.** *Соловьев А. И.* Политология: Политическая теория, политические технологии.: учебник для студентов вузов. Москва: Аспект Пресс, 2000. С. 191. **5.** *Анкерсмит Ф.* Политическая репрезентация; пер. с англ. А. Глухова. Москва: Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. С. 138-140. **6.** Там само. С. 141-142. **7.** Там само. С. 150. **8.** *Милль Дж. Стюарт.* Представительное правление: публицистические очерки: Пер. с англ. под ред. Р. И. Сементковского. Санкт-Петербург: Изд. Ф.Павленкова, 1897. С. 34. **9.** *Політичний режим і народовладдя в Україні: політологічний аналіз / за ред. проф. Ф. М. Рудича.* Київ: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011С. 183. **10.** *Романюк А., Шведа Ю.* Партії та електоральна політика. Львів: ЦПД – «Астролябія», 2005. С. 9. **11.** *Лейнхарт А.* Демократия в многосоставных обществах. Москва: Аспект Пресс, 1997. С. 60. **12.** *Ленхарт А.* Конституционные альтернативы для новых демократий // Полис. 1995. № 5. С. 142. **13.** *Diaz M. M.* Цит. праця. Р. 13. **14.** *The Impact of Gender Quotas / ed. by S. Franceschet, M. L. Krook, J. M. Piscopo.* New York: Oxford University Press, 2012. P. 7-8. **15.** Там само. Р. 16. **16.** *Young I. M.* Polity and Group Differency: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship // Ethics. – 1989. № 2 (Vol. 99). P. 257. **17.** *Franceschet S., Piscopo J.M.* Gender Quotas and Women's Substantive Representation: Lesson from Argentina // Politics and Gender. 2008. № 4. P. 396 – 397. **18.** *Чикалова И.* Гендерная проблематика в политической теории // Введение в гендерные исследования. Ч. I: Учебное пособие / под ред. И. А. Жеребкиной. Харьков: ХЦГИ, 2001. С. 80–107. **19.** *Основи гендерної політики в парламентській діяльності: навчальний посібник / за заг. ред. Гошовської.* Київ: НАДУ, 2011. С. 95-97. **20.** Там само. С. 16. **21.** Там само. С. 17-48. **22.** *Council of Europe Parliamentary Assembly: Increasing women's representation in politics through the electoral system, 2010.* URL: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta10/erec1899.htm>

### ***Herbut Nadiia.* Gender equality in the context of representative democracy**

The article analyzes the representative democracy in the aspect of women interests representation in parliaments. Representative democracy has effective mechanisms for ensure of the representation of interests of different social groups in the parliaments. However, there are different points of view of what interests (common, individual or group interests) should be the basis of political representation.

It is shown that the interests of women can be represented in parliament if the political system implements the concept of representation of group interests.

The article gives a detailed analysis of women's interests in the context of political representation. Women belong to different social groups, and this gives rise to different individual interests. The life experiences of women of different social groups can be very different. Can a rich woman to represent the interests of the poor women? Such questions call into question the possibility of some women to realize fully the problems of others. However, women have common interests associated with the gender division of labor and other gender differences.

Women have individual and group interests at the same time. This contradiction leads to search for the concept of political representation, which allows women to act in their own interests. It was found that women with different individual interests may share common interests. In this case, women can be regarded as homogeneous social group.

One of the key issues of this group is able to take political decisions in its own interests. This issue is related to the problem of removing barriers that prevent women to be proportionally represented in the national parliaments. Despite the fact that women constitute half of the society, their common social group is marginal. Interests of men known to the public, at the same time, group and individual interests of women have no political weight. While some groups are privileged and others marginalized, requirements to share only universal interests will only lead to an increase in dominance of privileged groups. Therefore, those groups that are in a state of marginalization should be given special rights. Gender quotas are an effective mechanism to ensure parity of representation of women and men in parliament.

Analysis of the gender policy in Ukraine showed that the electoral law does not contain any gender discriminatory provisions. At the same time it found that the proportion of women in the Ukrainian parliament is 11.85%. One reason for this low level of representation is to hold parliamentary elections without the use of gender quotas. Large gender asymmetry in the Ukrainian parliament is not caused by the lack of women's legal rights but the lack of gender equality mechanisms.

**Key words:** representative democracy, group interests, the interests of women, gender equality.

УДК 323.3

**К. Є. ІЩЕЙКІН**

## **НЕОВЕБЕРІВСЬКА МОДЕЛЬ: МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА РИНКОМ**

*Модель раціональної бюрократії як спосіб організації управління державою, запропонована М. Вебером, виявилася неадекватною викликам ХХ ст. Концепція нового державного управління запропонувала підвищити ефективність управлінських процесів за рахунок запозичення ринкових методів, однак її реалізація на практиці не дала бажаних результатів. Неовеберівська модель є спробою поєднання ключових характеристик веберівської бюрократії та управлінських методів Нового державного управління.*

**Ключові слова:** неовеберівська держава, Нове державне управління, бюрократія, демократія.